

САДРЖАЈ

I

ПОЕТИКА, РЕЦЕПЦИЈА

Поетички изазови у савременој српској прози	
– Критичке опсервације	9
Поетика социјалистичког естетизма?	
– Генеза и рецепција	37
(Ауто)поетичке назнаке Живојина Павловића	
у разговорима и интервјуима	57
<i>Далеко је сунце</i> и његова критичка рецепција	
и мотивација	75
<i>Треће џролеће</i> Драгослава Михаиловића	
– Контекст, поступак, рецепција	106

II

ЖАНРОВСКИ ДОДИРИ

Наративни портрети савременика у	
<i>Пријатељима</i> Добрице Ћосића	125
Драмски писац као прозаиста или	
Проза Слободана Стојановића	146
<i>Повраћак у Раванград</i> Мира Вуксановића	159
Драмска адаптација ненаписаног романа Душана	
Ковачевића <i>Свети Георгије убива аждаху</i>	168
Роман Јована Радуловића	
<i>Од Ојњене до Благе Марије</i>	185

III

КРИТИЧКИ ОПИСИ

Књижевна судбина Мирослава Поповића	201
Наративне перспективе у роману	
<i>Преживеши до суира</i> Гроздане Олујић	234

Мале форме у прози Радована Белог Марковића	248
Књижевни идентитет Драга Кекановића	262
Витализам и скепса Воје Чолановића	287
Напомена уз књигу	295
Именски регистар	297
Белешка о писцу	305

ПОЕТИЧКИ ИЗАЗОВИ У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Критичке опсервације

Савремена српска проза, као и целокупна наша књижевност, већ дуго се налази у доста специфичној ситуацији. Иако се и даље објављује велики број књижевних дела углавном стандардних уметничких вредности, највише у романескном жанру, за последњих десет и више година ипак се није издвојило много остварења која су задржала трајну читалачку, критичарску и медијску пажњу, какву су могла имати у ранијим временима. Таквих остварења нема много чак ни међу онима која су у последњима двема деценијама добила најзначајнија књижевна признања. Сигурно је да су на такво стање пресудно утицали разлози спољашње и друштвене, а у извесној мери и унутрашње, књижевне и културне природе. Један од најозбиљнијих разлога за такво стање налази се у чињеници што се у последњим деценијама прошлог и првим двема деценијама садашњег века готово радикално променио општи однос јавности према књижевности и њеном значају за целокупни друштвени живот и за статус културе у његовим оквирима. Тај однос је промењен не само према књижевности и уметности, него и према осталим хуманистичким дисциплинама. Једна од важних последица такве промене био је знатно смањен утицај књижевности, уметности и културе на формирање интелектуалног и естетског профила појединаца, па и стваралачког профила многих писаца. Разлози унутрашње, књижевне природе једним делом такође су били условљени промењеним односом јавности

према култури и књижевности, а другим делом трајном потребом саме књижевности за унутрашњим променама и трагањем за новим облицима стваралачке комуникације с читаоцима и кулурном јавношћу. Радикалнији нови облици, међутим, с којима је било теже успоставити непосреднији и бржи читалачки контакт, понекад су је удаљавали од ширих рецепцијских очекивања, због чега је сама књижевност постепено губила одређени степен комуникативности и привлачности за читаоце и за културну јавност које је раније имала. Унутрашњи разлози су, међутим, у много мањој мери од спољашњих утицали на њен измењени друштвени статус и на смањени значај у систему општих културних вредности у данашњем времену.

Наша савремена проза у таквим околностима такође није могла избећи значајније последице по свој статус. Да би се добила потпунија критичка слика о њој и њеним актуелним поетичким и конструктивним могућностима, неопходно је, пре издвајања појединих њених значајнијих унутрашњих особина, за тренутак се вратити оним књижевним периодима који су били обележени видним иновативним тежњама тадашњих писаца које су доводиле у питање претходну слику књижевности и реметиле њен устаљени вредносни поредак. Такви изазови поетичке природе готово систематски су се понављали уласком у књижевност и књижевни живот сваке нове генерације писаца која је својим деловањем оспоравала претходну стваралачку праксу захваћену конструктивним конвенцијама. Књижевност је тиме потврђивала своју природну потребу и очекивања за развојем и модернизацијом свога језика и његових нових могућности у већ утврђеном систему уметничких и културних вредности свога времена.

Ако се изузму Андрићеви романи објављени 1945. године, затим његове *Нове ѝријовеџке*, из 1948, и *Проклеџа авлија*, из 1954, књижевна дела која задржавају посебан статус у оквирима новије српске књижев-

ности и културе, одлучнији покушаји модернизације наше књижевности друге половине двадесетог века, поред максимално иновативних гласова Васка Попе и Миодрага Павловића у поезији и нових идеја у књижевној критици, десили су се и у прозним књигама тадашњих писаца на тематском и стилском плану, поготово на тематском. Највише их је било у проблематизацији моралног лика учесника ослободилачке борбе током Другог светског рата у раним романима Оскара Давича, Добрице Ћосића и Михаила Лалића и приповеткама Антонија Исаковића. Други видови модернизације, са акцентом на проширењу стилског идиома и функције књижевног текста, дешавали су се у прози Радомира Константиновића и Владана Деснице, нажалост с мањим Десничиним утицајем на тадашње српске писце због препрека политичке природе, али с појачаним на следеће генерације. Остварења ове двојице аутора су, према одређењу Свете Лукића, заједно с прозом Давича, Ћосића, Лалића и Исаковића, па и Андрића у *Проклећој авлији*, донекле и у приповедачкој књизи *Лица*, имала поетичка обележја такозваног социјалистичког естетизма, који је у озбиљно питање доводио дотадашњу поетику социјалистичког реализма. Српска књижевност се у истом времену на веома приметан начин обнављала прозним и песничким остварењима и других представника социјалистичког естетизма, односно обновљеног или продуженог међуратног модернизма. Обнављала се и романима некадашњих авангардних песника надреалиста Александра Вуча и Душана Матића, кратким прозним формама њиховог сапутника Љубише Јоцића, раним књигама тада младих прозаиста Боре Ћосића, Павла Угринова, Гроздане Олујић, Свете Лукића, као и првим романима песника Бранка В. Радичевића, код њега много наглашеније у тематском него у морфолошком нивоу текста. Неке књиге тих писаца, заједно с Попином и Павловићевом поезијом и поезијом тадашњих нових песника и критичком подршком појединих кри-

тичара, изазивале су праве потресе у књижевној сфери наше културне средине.

Веома динамичан књижевни живот у првим двама деценијама после завршетка рата испуњавале су и међусобне полемике заговорника различитих поетичких настојања углавном младих писаца и њихових књижевних гласила, која су била принуђена да због дириговане културне политике и отвореног партијског притиска на ствараоце и њихове тумаче повремено мењају уређивачку оријентацију. Писци традиционалне поетичке усмерености имали су подршку политичких група које су водиле културну политику под утицајем социјалистичких идеја доминантних у том времену, док су се аутори модернијег поетичког концепта, који су претежно били окренути западноевропским културним и уметничким моделима и вредностима, ослањали на подршку која је долазила од либералнијих појединаца из такозваних политичких форума. Тако су обе поетичке оријентације, и поред честих полемичких наступа међу њима, готово несметано настављале да делују у књижевности и књижевном животу своје средине. Подршка једнима долазила је и од заговорника модерног рукописа међу тумачима књижевности, а подршка другима од књижевних критичара који су бранили традиционалне поступке у литератури и уметности. Илустрација таквог стања било је и покретање почетком исте, 1955. године *Савременика* и *Дела*, два програмски и поетички различита књижевна часописа. У таквој општој културној, идеолошкој и стваралачкој атмосфери промене поетичке слике српске књижевности и њене прозе биле су неминовне.

Трећи, најостваренији, најрадикалнији и еволутивно очекивани облик промене и поетичког изазова у прози, који се рефлектовао и на целокупну тадашњу књижевну ситуацију, десио се појавом двеју приповедачких књига Миодрага Булатовића, *Ђаволи долазе* и *Вук и звоно*, и романа *Црвени њењао леиши њрема небу*, после којих се унутрашње промене српске прозе нису више зауставља-